

Γιατί ένα τέτοιο Συμπόσιο WHY SUCH A SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32635 & [doi:heal.uoi.12442](https://doi.org/10.12442/heal.uoi.12442)
Ο δρόμος ως το Συμπόσιο TOWARDS THE SYMPOSIUM olympias.uoi.gr/32632 & [doi:heal.uoi.12439](https://doi.org/10.12439/heal.uoi.12439)
Πρόγραμμα PROGRAM olympias.uoi.gr/32633 & [doi:heal.uoi.12440](https://doi.org/10.12440/heal.uoi.12440)
Ομιλίες ORAL PRESENTATIONS (121 βίντεο /videos) <https://www.youtube.com/@1-706/videos>
ΠΡΑΚΤΙΚΑ PROCEEDINGS olympias.uoi.gr/32634 & [doi:heal.uoi.12441](https://doi.org/10.12441/heal.uoi.12441)
Απολογισμός: Ήμουν κι εγώ εκεί! REPORT: I WAS THERE! olympias.uoi.gr/33342 & [doi:heal.uoi.13058](https://doi.org/10.13058/heal.uoi.13058)
Παρόν άρθρο THIS PAPER olympias.uoi.gr/33739 & [doi:heal.uoi.13455](https://doi.org/10.13455/heal.uoi.13455)

ΣΥΝΕΔΡΙΑ Σ8: Γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος μαυρίλα:¹ Συζήτηση² EN Session S8: SWEET THE LIFE AND BLACKNESS THE DEATH: Discussion³

ΠΡΟΕΔΡΕΙΟ: Ελπινίκη Λαΐου, Θεόδωρος Βουγιουκλάκης

Ομιλίες⁴

- Παλαιολόγου Α-Μ. Μπιτχαβά Ι., Τούλης Θ. *Πόσο μεστά πρέπει να ζούμε*; [YouTube=7GARvacoU_A](https://www.youtube.com/watch?v=7GARvacoUA) 17:57
- Παπαδοπούλου Μ. *Τα επιδημιολογικά δεδομένα και ο βαθμός θνησιμότητας στην Ήπειρο (1921-1949)*. [YouTube=vcAy_2cvaFU](https://www.youtube.com/watch?v=vcAy_2cvaFU) 15:04
- Τσιάμης Κ. *Πότε "αναμένεται" να πεθάνουμε; Μελέτη παραγόντων που επηρέασαν το προσδόκιμο ζωής στην Ελλάδα (1900-2015)*. [YouTube=tEbw-UVueOE](https://www.youtube.com/watch?v=tEbw-UVueOE) 16:22.
- Κανέλλος Ι. *Υποκειμενικότητα και διυποκειμενικότητα στο ερώτημα τοῦ πότε πρέπει να πεθαίνουμε*. [YouTube=Ne2SLnlCg8M](https://www.youtube.com/watch?v=Ne2SLnlCg8M) 16:32
- Ζινδριλή Π. *Περί της συνείδησης της ζωής και του θανάτου "ή περί του εν ζωή θανάτου"*. [YouTube=5jLGoMne5Ns](https://www.youtube.com/watch?v=5jLGoMne5Ns) 12:18

Βουγιουκλάκης Θ, Λαΐου Ε, Ανδρέοπουλος Α, Ζινδριλή Π, Καρανίκα Ε, Νατσούδη Ε, Παλαιολόγου Α, Τσιάμης, Φοιτήτρια (μεταπτυχιακή, Φιλοσοφικής);, Δημολιάτης Γ.
Γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος μαυρίλα: Συζήτηση: [YouTube=Mh6WvHCgq-E](https://www.youtube.com/watch?v=Mh6WvHCgq-E) 12:51.

Περίληψη

Έλλη Καρανίκα, αναισθησιολόγος: Άποψη ή έρευνα η εργασία για τα πολιτικά συστήματα και το προσδόκιμο ζωής; Κ. Τσιάμης: Δημοσιευμένη έρευνα. Συσχετίζει το προσδόκιμο επιβίωσης με τα

¹ «Γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος μαυρίλα»: Διονύσιος Σολωμός. *Ό Λάμπρος (άποσπάσματα)*: XX1.1 https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=10&text_id=3412.

² 29-4-2017 18:00-19:30 **Συνεδρία**: Σ8 Γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος μαυρίλα. **Συζήτηση**: [YouTube=Mh6WvHCgq-E](https://www.youtube.com/watch?v=Mh6WvHCgq-E) 12:51. **Άρθρο**: υποβολή 26-9-2022· αποδοχή 9-3-2024· κρίση από ομότεχνους (peer review) όχι. Πρόσβαση **συνδέσμων** 9-3-2024. Αν δεν λειτουργούν: > Κορυφή σελίδας > ΠΡΑΚΤΙΚΑ: σελ. 21: υποσημ. 6.

Πώς να **αναφέρετε** αυτό το άρθρο: Βουγιουκλάκης Θ, Λαΐου Ε, Ανδρέοπουλος Α, Ζινδριλή Π, Καρανίκα Ε, Νατσούδη Ε, Παλαιολόγου Α, Τσιάμης Κ, Φοιτήτρια (μεταπτυχιακή· Φιλοσοφικής);, Δημολιάτης Γ. «Συνεδρία Σ8 Γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος μαυρίλα: Συζήτηση». Στο: «Πότε Πρέπει να Πεθαίνουμε; (ΠΠΠ). Πρακτικά 1ου Διεπιστημονικού Συμποσίου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 28-30 Απριλίου 2017. ISBN 978-960-233-288-7». Εκδόσεις Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, αποθετήριο Ολυμπιάς. 7 Απριλίου 2024. Άρθρο Σ86: σς 6. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33739> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.13455>.

³ Summary in page 2. If any **link** does not work: > Top of page > PROCEEDINGS: page 22: footnote 10.

⁴ **Άρθρα** ομιλητών: > Κορυφή σελίδας > ΠΡΑΚΤΙΚΑ > Συνεδρία Σ8 > 1-5, όπου και σύντομο **βιογραφικό** τους.

πολιτικά συστήματα. Χώρες με δημοκρατικό πολίτευμα έχουν μεγαλύτερο ρυθμό αύξησης του προσδόκιμου επιβίωσης. Τα απολυταρχικά καθεστάτα κερδίζουν αρχικά κάποια χρόνια, τα χάνουν ύστερα, και καταποντίζονται στο τέλος.

Θ. Βουγιουκλάκης, καθηγητής Ιατροδικαστικής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων: Το σημαντικό δεν είναι το πότε πρέπει να πεθάνουμε, αλλά το πώς πρέπει να ζούμε. Συμφωνούμε όλοι. **Ε. Νατσούδη, μεταπτυχιακό Ψυχικής Υγείας, σχολική Νοσηλεύτρια:** Τη λέξη ‘μεστά’ γιατί την επιλέξατε; Δεν τη χρησιμοποιούμε στην καθημερινότητά μας... **Α. Παλαιολόγου, Επίκουρη Καθηγήτρια Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων:** Δεν την επιλέγω. Με οδηγούν τ’ αποτελέσματα. Πρόσωπα με αίσια διάθεση προς τη ζωή (μεσότητα) είναι και τα μακροβιότερα. Όλα τα πρόσωπα είναι δυνάμει μεστά. Το βαθύτερο εγώ είναι ο Εαυτός. Ο Εαυτός και οι οντότητές του αναδεικνύονται μέσα από την ψυχολογική και φιλοσοφική έρευνα.

Βουγιουκλάκης: Υπάρχουν μεθοδολογικές δυσκολίες. Παράδειγμα, τα πιστοποιητικά θανάτου (ΠΘ) γράφονται και σήμερα με τρόπο μη ορθό, χωρίς διάκριση αιτίας και μηχανισμού θανάτου. **Τσιάμης:** Η φυματίωση υποχρεωτικά δηλούμενο νόσημα μόλις το 1950. Γενικά, μεγάλο πρόβλημα, πολλές υποκαταγραφές και πολλά λάθη. **Βουγιουκλάκης:** Τα ΠΘ δεν είναι μόνο ιστορικής αξίας. Αντανακλούν και την ποιότητα και την προαγωγή υγείας ενός πληθυσμού. **Α. Ανδρέοπουλος, Μεταπτυχιακό στην Εκπαίδευση (M.Ed.), Αναλυτής Εφαρμογών Επικοινωνίας:** Η αστυνομία, μόνο εάν υπάρχει ιδιόχειρο σημείωμα που δείχνει καθαρά ότι έχει αυτοκτονήσει, γράφει αυτοκτονία. **Βουγιουκλάκης:** Ιδιόχειρα σημειώματα υπάρχουν μόνο στο 4-5% των αυτοχειριών.

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια (Φιλοσοφικής): Είπατε, η ουσία, σε αντίθεση με την προσωπικότητα, προϋπάρχει πριν οι εξωτερικοί παράγοντες επιδράσουν στο άτομο. Πώς γίνεται; **Π. Ζινδριλή:** Η ουσία είναι το βαθύτερο κομμάτι τού εαυτού, το βαθύ εγώ. Αναπόσπαστο και ενιαίο με το επιφανειακό εγώ, αλλά πολύ ευρύτερο. Αμφότερα μέρη τού εγώ, στο οποίο καταλήγουν δύο αντίρροπα ρεύματα: της ζωής και της ύλης, του πνεύματος και της ύλης. Ο άνθρωπος προσπαθεί να ισορροπήσει. Επισφαλώς, διότι το βαθύ εγώ είναι ασυνείδητο. Για επίγνωση της ουσίας μας, αδιάλειπτη προσπάθεια προσπέλασης βαθύτερων στρωμάτων μας, αναστοχασμού για ενεργοποίηση χαμένων αναμνήσεων στα βάθη του ασυνείδητου (ενθύμηση του εαυτού μας), να έρθουν στο φως, να εμπλουτίσουν την τωρινή μας αντίληψη. **Καρανίκα:** Είπατε, είμαστε σκεπτικιστές απέναντι στους ανθρώπους που υποφέρουν και σκέπτονται τον θάνατο. Μου φάνηκε επικριτικό. **Ζινδριλή:** Σκεπτικισμός στο ζήτημα της ευθανασίας. **Καρανίκα:** Ένας που υποφέρει **δεν** θέλει να πεθάνει, θέλει να **μην** υποφέρει. Λέγοντας ότι η στιγμή τού θανάτου είναι στιγμή που απελευθερώνεται η θέληση του ανθρώπου και η δυνατότητά του να έρθει σε ένα άλλο επέκεινα, όπου θα βρει την ολοκλήρωση και την ταύτιση, είναι σα να λέω "πότε θα πεθάνω για να αναγεννηθώ"! **Λαΐου, μεταδιδακτορική ερευνήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων:** Μπορείτε να συνεχίσετε στο διάλειμμα! [Διακοπή λόγω έλλειψης χρόνου].

Session S8 Sweet the life and blackness the death:⁵ Discussion.⁶

Laiou E, Vougiouklakis Th, Andreopoulos A, Karanika E, Natsoudi E, Palaiologou A-M, Postgraduate student (philosophy?), Tsiamis K, Zindrili P, Dimoliatis I

⁵ «Sweet the life and blackness the death»: Dionysios Solomos. *Lampros (excerpts)*: XX1.1: https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=10&text_id=3412. All links last accessed 10 Mar 2024.

⁶ **Cite** this article: Laiou E, Vougiouklakis Th, Andreopoulos A, Karanika E, Natsoudi E, Palaiologou A-M, Postgraduate student (philosophy?), Tsiamis K, Zindrili P, Dimoliatis I. «Session S8 Sweet the life and blackness the death: Discussion». In: «*When Should We Die? (WnSWD). Proceedings of the 1st Interdisciplinary Symposium, University of Ioannina, April 28-30, 2017. ISBN 978-960-233-288-7*». University of Ioannina Publications, Olympias repository. April 7, 2024. Paper S86: ps 6. <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/33739> & <http://dx.doi.org/10.26268/heal.uoi.13455>.

Summary

Elli Karanika, anesthesiologist: The paper on political systems and life expectancy is an opinion or research? **K. Tsiamis**: Published research. It relates life expectancy to political systems. Countries with a democratic system have a higher rate of increase in life expectancy. Authoritarian regimes initially gain a few years, then lose them, and eventually their life expectancy is collapsed.

Theodoros Vougiouklakis, professor of Forensic Science at the University of Ioannina, Chair: The important thing is not when we should die, but how we should live. We all agree. **E. Natsoudi**, master's degree in Mental Health, School Nurse: 'Maturely': why did you choose this word? We don't use it in our daily life. **A. Palaiologu**, Assistant Professor of Psychology at the University of Ioannina: I don't choose it. I am driven by the results. People with a favorable attitude towards life (matureness) are also the longest-lived. All persons are in principle mature. The deepest ego is the Self. The Self and its entities emerge through the psychological and philosophical research.

Vougiouklakis: There are methodological issues. For example, death certificates (DC) are incorrectly completed still today, without distinguishing cause from mechanism of death. DCs are not only of historical value. They reflect both the quality of life and health promotion of a population. **Tsiamis**: Tuberculosis became a mandatorily reportable disease only in 1950. In general, many under-registrations and many errors. **A. Andreopoulos**, Master of Education (M.Ed.), Communication Applications Analyst: Only if there is a handwritten note that clearly shows that s/he killed himself, the police write s/he suicided. **Vougiouklakis**: A handwritten note exists in only 4-5% of suicides.

Graduate student (philosophy?): You said, the essence, unlike personality, pre-exists, before external factors affect the individual. How is it possible? **P. Zindrili**: The essence is the deepest part of the self, the deep ego. It is integral and unity with the surface ego, but much broader. Both are parts of the ego, where two counter currents end in: life and matter, spirit and matter. The human tries to balance. Precariously, because the deep ego is unconscious. Awareness of our essence requires a continuous effort to access our deeper layers, reflection to activate memories lost in the depths of the unconscious (remembrance of ourselves) to come to light, to enrich our current perception. **Karanika**: You said, we are skeptical of people who suffer and contemplate death. Is it a criticism? **Zindrili**: Skepticism on the issue of euthanasia. **Karanika**: One who suffers does not want to die, s/he wants not to suffer. Saying that the moment of death is a moment when human's will is released and his potential to come to another hereafter life, where s/he will find fulfillment and identification, is like saying "when will I die to be reborn"! **Elpiniki Laiou**, postdoctoral researcher at the University of Ioannina, co-chair: You can continue during the break! [Session stopped due to lack of time].

Αποηχογραφημένη Συζήτηση⁷

Ελπινίκη Λαΐου, μεταδιδακτορική ερευνήτρια Εργαστηρίου Υγιεινής και Επιδημιολογίας, Τμήμα Ιατρικής, Σχολή Επιστημών Υγείας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων: Και τώρα έχουμε μερικά λεπτά για ερωτήσεις.

Έλλη Καρανίκα, Συντονίστρια Διευθύντρια Ανασθησιολογικού Τμήματος και Ιατρείου Πόνου Γενικού Νοσοκομείου Κω: Θα ήθελα, αν μπορούσε ο κ. Τσιάμης, να μας πει για την εργασία αυτή που ανέφερε, για τα πολιτικά συστήματα, επιγραμματικά.

Κωνσταντίνος Τσιάμης, Ιατρός Κυτταρολόγος, Ιστορικός της Ιατρικής, Διδάκτωρ Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών: Πρόκειται για μία εργασία στο Social Science & Medicine, η οποία συσχετίζει τα πολιτικά συστήματα με το προσδόκιμο επιβίωσης.

Ε. Καρανίκα: Αποψη είναι ή έρευνα;

Κ. Τσιάμης: Σύμφωνα με το συγγραφέα, οι χώρες οι οποίες είχαν απολυταρχικά καθεστάτα – το απολυταρχικό καθεστώς βέβαια πηγαινει πιο πολύ στην εποχή του μεσοπολέμου, ναζισμός, φασισμός,

---

⁷ Αποηχογράφηση: Άρτεμις Δάλλα. Επιμέλεια, περίληψη, summary, υποσημειώσεις: Γιάννης Δημολιάτης.

γενικότερα όποια ευρωπαϊκά κράτη είχαν απολυταρχικό καθεστώς – τα πρώτα χρόνια κερδίζανε κάποια χρόνια στο προσδόκιμο ζωής, γιατί ήταν μέσα στο πλαίσιο το γνωστό της ευγονικής, μέσα στο πλαίσιο της καθαρής φυλής, μέσα στο πλαίσιο του ότι είμαστε η καλύτερη χώρα. Σύντομα όμως αποδεικνύεται ότι αυτού του είδους οι χώρες, που είχαν αυτού του είδους τα πολιτεύματα, καταρρέει το προσδόκιμο τους. Αν είδατε, εκεί που έπεφτε σε κάποιες χώρες, ήταν οι χώρες οι οποίες είχαν τέτοιου είδους καθεστώτα, τα οποία σύντομα έδειξαν το πραγματικό τους πρόσωπο: το τελευταίο που τα απασχολούσε ήταν η υγεία του λαού τους. Τώρα, ένα άλλο εύρημα της εργασίας ήταν ότι η κομμουνιστική Ανατολική Ευρώπη κερδίζει χρόνια, όχι όμως με το ρυθμό που κερδίζουν οι δυτικού τύπου κοινωνίες. Γενικότερα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι όπου υπάρχει ένα δημοκρατικό πολίτευμα, μ' όλες τις δυσκολίες και τα προβλήματά του, έχει σαφώς μεγαλύτερο ρυθμό αύξησης του προσδόκιμου επιβίωσης. Απλά αλλάζει από χώρα σε χώρα, κάποιες διαφορές που χαρακτηρίζουν κάθε λαό και κάθε έθνος, προφανώς έχουν διαφορά στο ρυθμό αύξησης: όλες αυξάνονται, απλά σε κάποιες, τις δυτικές κοινωνίες, φαίνεται ότι είναι ταχύτερος ο ρυθμός. Αλλά επαναλαμβάνω ότι όλα αυτά είναι επίπλαστα. Δηλαδή, το 2012 ο συγκεκριμένος συγγραφέας έκανε όλη αυτή τη δουλειά.

Εμείς σήμερα λέμε πώς ήταν το 1900 και το 1910 και το 1930. Γιατί; Γιατί απλά παίρνουμε τα στατιστικά στοιχεία, όσα υπάρχουν. Και νά'ναι καλά τα ΓΑΚ (Γενικά Αρχεία του Κράτους) –και των Ιωαννίνων και άλλα ΓΑΚ, τυχαίνει εγώ να δουλεύω με τα ΓΑΚ των Αθηνών– που κάποιος τα έχουν φυλάξει και τα έχουμε εμείς σήμερα, και μπορούμε να ασχοληθούμε με αυτά τα θέματα. Διότι – δεν ήθελα να το πω εκείνη τη στιγμή γιατί δεν ήταν αυτό το θέμα – το προσδόκιμο τι είναι; Ουσιαστικά είναι ένα θεώρημα. Παίρνεις ένα φανταστικό πληθυσμό, που γεννιούνται την ίδια ακριβώς στιγμή. Τους κλείνεις σε ένα χώρο, δεν έχουν επαφή με κανέναν άλλον. Εφαρμόζεις εκεί τη φθορά του πραγματικού πληθυσμού και αρχίζεις και αφαιρείς άτομα που πεθαίνουν μέχρι να φτάσεις στο σημείο μηδέν, με το θάνατο και του τελευταίου. Υπό αυτές τις συνθήκες, μη παίρνετε πάρα πολύ σοβαρά υπόψη σας το προσδόκιμο, είτε σε ιστορικούς χρόνους είτε και της τρέχουσας περιόδου. Πάντως, για να μη μακρηγορώ, σ' αυτό που ρωτήσατε: φαίνεται ότι τα απολυταρχικού τύπου καθεστώτα κερδίζουν αρχικά κάποια χρόνια, για να τα χάσουν ύστερα και να καταποντιστούν στο τέλος.

Θεόδωρος Βουγιουκλάκης, Ιατροδικαστής, Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Ιωαννίνων: Εάν υπάρχει κάποιο άλλο ερώτημα;

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, ίσως της Φιλοσοφικής: Είπατε, κα Ζινδριλή, ότι η ουσία σε αντίθεση με την προσωπικότητα προϋπάρχει πριν οι εξωτερικοί παράγοντες να επιδράσουν σε ένα άτομο. Πώς γίνεται αυτό; Κάτι παραπάνω θα ήθελα.

Πολυξένη Ζινδριλή, Διδάκτωρ Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων: Η ουσία είναι το βαθύτερο κομμάτι του εαυτού (Γκουρτζιέφ), είναι το βαθύ εγώ (Μπερξόν). Το βαθύ εγώ είναι αναπόσπαστο και ενιαίο με το επιφανειακό εγώ, αλλά πολύ ευρύτερο του τελευταίου. Αμφότερα αποτελούν μέρη του συγκεκριμένου / σνηθισμένου εγώ, στο οποίο καταλήγουν οι δύο αντίρροπες μεταξύ τους δυνάμεις: της ζωής και της ύλης ή του πνεύματος και της ύλης. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο άνθρωπος, βρισκόμενος σε αντίρροπα μεταξύ τους ρεύματα, προσπαθεί ισορροπήσει και να βρει τη θέση του, η οποία είναι πάντα επισφαλής. Και είναι επισφαλής, διότι η ουσία του βάθους μας (βαθύ εγώ) είναι για εμάς ασυνείδητη. Συνεπώς, για να αποκτήσουμε επίγνωση της ουσίας μας, θα πρέπει με σταθερή και αδιάλειπτη προσπάθεια να καταστρέψουμε τις συνήθειες που συνυφαινονται με το επιφανειακό κομμάτι του εαυτού μας, ώστε να προσπελάσουμε τα βαθύτερα στρώματά του και να αντιληφθούμε ψυχικές καταστάσεις που βρίσκονται σε αρμονία, αλληλοδιείσδυση και συγχώνευση. Ουσιαστικά πρόκειται για μία προσπάθεια ενθύμησης του εαυτού μας, μέσω της οποίας αποκτούμε έναν μεγαλύτερο βαθμό αυτογνωσίας. Αυτό εξάλλου εννοεί ο Ανρί Μπερξόν όταν γράφει ότι η διεύρυνση της συνείδησής μας (αντίληψής μας) επιτυγχάνεται μέσω μιας προσπάθειας αναστοχασμού, διά της οποίας αναμνήσεις που χάνονται στα βάθη του ασυνείδητου μπορούν να ενεργοποιηθούν, να έρθουν στο φως, και να εμπλουτίσουν την τωρινή μας αντίληψη. Είναι πολύ μεγάλο το θέμα βέβαια, αλλά δεν ξέρω αν με όσα είπα σας κάλυψα επαρκώς.

Θ. Βουγιουκλάκης: Ωστόσο, συμφωνούμε όλοι με αυτό που είπατε στο τέλος, κυρία Παλαιολόγου. Ότι δεν είναι το πότε πρέπει να πεθάνουμε, αλλά το πώς πρέπει να ζούμε. Πιστεύω σε αυτό συμφωνούμε όλοι, δεν υπάρχει κάποια αντίρρηση...

Επιστήμη Νατσούδη, μεταπτυχιακό Ψυχικής Υγείας, σχολική Νοσηλεύτρια στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση:⁸ Να ρωτήσω κάτι την κυρία Παλαιολόγου. Μου κάνει εντύπωση η λέξη 'μεστός'. Αν μπορείτε να μας πείτε γιατί την επιλέξατε; Αν είναι εύκολο. Πώς έγινε η επιλογή; Δεν τη χρησιμοποιούμε πολύ συχνά στην καθημερινότητά μας και μου κάνει εντύπωση.

Αντζυ Παλαιολόγου, Επίκουρη Καθηγήτρια Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων: Δεν την επιλέγω. Με οδηγούν τ' αποτελέσματα. Γιατί ο τρόπος με αυτό το αντίστοιχο που λέει η συνάδελφος επί του βαθύτερου εγώ, αλλά που στην έρευνα αποδεικνύουμε ότι είναι ο εαυτός και εντοπίζουμε επιτέλους και τους παράγοντές του, τις οντότητές του για να είμαστε απόλυτα εννοιολογικά ακριβείς, βρίσκουμε ότι τα πρόσωπα που συγκεντρώνουν χαρακτηριστικά αίσιας διάθεσης προς τη ζωή είναι και τα μακροβιότερα. Αυτή η **μεστότητα** δεν είναι μια αυθαίρετη επιλογή λέξεων για να είναι ποιητικό το κείμενο. Είναι επειδή βρίσκουμε ότι έχει ανταπόκριση στην πραγματικότητα των μακρόβιων προσώπων που έχουν ζήσει έχοντας μεριμνήσει για πλείστα όσα θέματα, που αυτό που λέει η συνάδελφος κα Ζινδριλή και που δεν με βρίσκει και πολύ σύμφωνη με τον συνηθισμένο άνθρωπο, γιατί κανένας άνθρωπος δεν είναι συνηθισμένος, κανένα πρόσωπο δεν έχει μια ομοιότητα με ένα διπλανό του και από την άποψη αυτή συνιστά εξαίρεση και απόλυτη μοναδικότητα, συνιστά έξοχη πραγματικότητα, με αυτή τη λογική όλα τα πρόσωπα είναι δυνάμει, ακριβώς έτσι, μεστά.

Και, κα Ζινδριλή, συμφωνούμε από την άλλη πλευρά, στην αφύπνιση αυτής της συνειδητότητας της μεστότητάς τους. Δεν ξέρω αν σας καλύπτω, αλλά είναι αλήθεια ότι ο Εαυτός υπάρχει, οι οντότητές του αναδεικνύονται μέσα από την έρευνα, και η όλη προσέγγιση, όπως εν μέρει παρουσιάστηκε εδώ, τείνει να εγκαινιάζει στην ψυχολογική και φιλοσοφική έρευνα μία νέα οδό θέασης, αντίληψης, ανάγνωσης του προσώπου εντελώς διαφορετική από αυτή που έχει αναφερθεί έως τώρα και έχει κατατεθεί στην υπάρχουσα ερευνητική και βιβλιογραφική παραγωγή.

Θ. Βουγιουκλάκης: Πάντως αναφέρατε και εσείς η ίδια στο ερώτημα το συγκεκριμένο το οποίο θέσατε, ότι υπάρχουν μεθοδολογικές δυσκολίες. Υπάρχουν. Θα ήθελα να σταθώ και λίγο στα στοιχεία που ανέφεραν οι κ.κ. ομιλητές, σε αυτά τα ιστορικά επιδημιολογικά στοιχεία, τα οποία θα πρέπει να τα δούμε με κάποια επιφυλακτικότητα. Υπό την έννοια όχι ότι αίρουν το τελικό αποτέλεσμα, σε καμία περίπτωση. Πλην όμως υπάρχει μία δυστοκία ως προς τα ποσοστά. Αρκεί να φανταστείτε ότι τα πιστοποιητικά θανάτου γράφονται και σήμερα με τρόπο μη ορθό. Το ξέρουν καλύτερα οι συνάδελφοι γιατροί. Υπάρχει μία μη διάκριση μεταξύ αιτίας και μηχανισμού θανάτου.

Κ. Τσιάμης: Ένα σχόλιο στην ομιλία της κυρίας Παπαδοπούλου. Ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα, που το είχαν συνήθως οι γιατροί της περιφέρειας, ήταν ότι δεν έγραφαν αιτία θανάτου. Και μετά υπήρχε ένα δεύτερο πρόβλημα, δηλαδή, φανταστείτε [μόλις] το 1950 αποφασίστηκε ότι πρέπει να είναι υποχρεωτικά δηλούμενο νόσημα η φυματίωση. Γενικότερα αυτό που λέτε είναι έτσι ακριβώς: Υπάρχει μεγάλο πρόβλημα με τις καταγραφές, πολλές διαφυγές, υποδήλωση, και πολλά λάθη.

Θ. Βουγιουκλάκης: Η Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία έχει θέμα. Τα πιστοποιητικά θανάτου δεν είναι μόνο ιστορικής αξίας. Αντανακλούν και την ποιότητα και την προαγωγή υγείας ενός πληθυσμού.

Ανδρέας Ανδρεόπουλος, Μεταπτυχιακό στην Εκπαίδευση (M.Ed.), Αναλυτής Εφαρμογών Επικοινωνίας:⁹ Ένα άλλο χαρακτηριστικό σημείο είναι ότι σήμερα η αστυνομία, μόνο εάν υπάρχει ιδιόχειρο σημείωμα που δείχνει καθαρά ότι είναι κάποιος που έχει αυτοκτονήσει, τότε γράφει αυτοκτονία. Αλλιώς είναι πάρα πολύ διστακτική, όχι διστακτική: αρνητική· παρόλο που όλο το σκηνικό μπορεί να είναι αυτοκτονία, δεν το αναφέρουν· και το αναφέρουν σαν φυσικός θάνατος.

⁸ Νατσούδη Ε. «Φροντίστρια ανίατα πασχόντων στην Αγγλία: Οι πέντε μήνες που άλλαξαν τη ζωή μου»: > Κορυφή 1ης σελίδας > ΠΡΑΚΤΙΚΑ > Συνεδρία Σ2 > 1.

⁹ Ανδρεόπουλος Α. «Ο θάνατος; Ζήτημα ζωής ή θανάτου για γέλια και για κλάματα - Από τον καθένα εξαρτάται!»: > Κορυφή 1ης σελίδας > ΠΡΑΚΤΙΚΑ > Συνεδρία Σ10 > 5.

Θ. Βουγιουκλάκης: Δεν μπορούμε να στηριχθούμε μόνο στα ιδιόχειρα σημειώματα. Εγώ θα σας το πω στατιστικά: Ιδιόχειρα σημειώματα υπάρχουν σε ένα ποσοστό της τάξεως 4-5%, όχι περισσότερο. Μιλάμε για τις αυτοχειρίες πάντοτε. Είναι πάρα πολύ μικρό το ποσοστό.

Έ. Καρανίκα: Ήθελα να ρωτήσω, μήπως δεν κατάλαβα καλά. Είπατε, κ Ζινδριλή, είμαστε λίγο κριτικοί απέναντι στους ανθρώπους, οι οποίοι υποφέρουν και σκέπτονται τον θάνατο...

Π. Ζινδριλή: Σκεπτικιστές.

Έ. Καρανίκα: Σκεπτικιστικές, ναι. Και μου φάνηκε λίγο επικριτικό. Ίσως ήταν το ύφος. Θέλετε να το εξηγήσετε λίγο; Γιατί είπατε ότι..., σε μια στιγμή, ήταν και η γλώσσα έτσι πιο δύσκολη για μένα...

Π. Ζινδριλή: Σκεπτικισμός όσον αφορά το ζήτημα της ευθανασίας. Αυτό δεν λέτε;

Έ. Καρανίκα: Όχι. Ένας που υποφέρει **δεν** θέλει να πεθάνει, θέλει να **μην** υποφέρει. Άρα είναι άλλη η αναζήτησή του. Αλλά μού φάνηκε – και μπορεί να μην κατάλαβα καλά – ότι λέγοντας ότι η στιγμή του θανάτου είναι μια στιγμή που **τότε** απελευθερώνεται η θέληση του ανθρώπου και η δυνατότητά του να έρθει σε ένα άλλο επέκεινα, όπου θα βρει την ολοκλήρωση και την ταύτιση, είναι δηλαδή σα να λέω "τότε θα πεθάνω για να αναγεννηθώ"...

Θ. Βουγιουκλάκης: Ευχαριστούμε πολύ, γιατί είμαστε στα περιθώρια του χρόνου.

Ε. Λαΐου: Μπορείτε να συνεχίσετε στο διάλειμμα!

Θ. Βουγιουκλάκης: Τελειώνοντας, να ευχαριστήσουμε τους κυρίους ομιλητές για τις εισηγήσεις τους, οι οποίοι πραγματικά έδωσαν μία διάσταση ιστορική, κοινωνική στο όλο θέμα. Ευχαριστούμε πολύ.

Πήραν το λόγο (αλφαβητικά): Ανδρέοπουλος Α (1), Βουγιουκλάκης Θ (7· Πρόεδρος της συνεδρίας), Ζινδριλή Π (3), Καρανίκα Ε (5), Λαΐου Ε (2· Πρόεδρος της συνεδρίας), Νατσούδη Ε (1), Παλαιολόγου Α (1), Τσιάμης Κ (3), Φοιτήτρια (1· μεταπτυχιακή, ίσως της Φιλοσοφικής).